

широкого вжитку. Артіль була не лише виробничим підприємством, а й творчою, мистецькою майстернею. Майстрині виготовляли вишитий одяг для жінок, чоловіків і дітей, предмети хатнього вжитку.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Постановление Совнаркома СССР и ЦК ВКП (б) «О мероприятиях по увеличению производства товаров широкого потребления и продовольствия из местного сырья // Решения партии и правительства по хозяйственным вопросам. Сборник документов за 50 лет: в 5 т. Т. 3. 1941-1952 годы. М.: Политиздат, 1968. С. 5-14.
2. Державний архів Вінницької області (далі ДАВіО). Ф.5043. Виробничо-художнє об'єднання «Вінничанка» Республіканського промислового об'єднання художніх промислів УРСР, 1944-1973 рр. Оп.1. Спр. 2: Протоколи засідань правління «Червона вишивальниця» м. Немирів за 1945 р. 17 арк.
3. ДАВіО. Ф.3495: Вінницька міжобласна промислово-кооперативна художня спілка, 1945-1949 рр. Оп.1. Спр.101: Регістрація звітної діяльності, протоколи засідання Немирівської артілі «Червона вишивальниця», 47-49 рр. 125 арк.
4. ДАВіО. Ф.5043. Оп.1. Спр. 2. 17 арк.
5. ДАВіО. Ф.5043. Оп.1. Спр. 1. Річні звіти артілі «Червона вишивальниця» м. Немирів за 1944 р. 101 арк.
6. ДАВіО. Ф.3495. Оп.1. Спр.101. 125 арк.

Галина Матушок

ВІННИЦЬКИЙ ПЕДІНСТИТУТ У РОКИ ХРУЩОВСЬКОЇ «ВІДЛИГИ»: ЗМІНИ У СТРУКТУРІ, ФОРМУВАННЯ ВИКЛАДАЦЬКОГО І СТУДЕНТСЬКОГО СКЛАДУ

У статті, на основі переважно архівних документів, прослідковано зміни у структурі Вінницького педінституту у роки хрущовської «відлиги», показано формування викладацького і студентського складу. Авторка, зокрема, зазначає, що у цей період збільшилася кількість факультетів з 2 до 4, кафедр – з 8 до 13, зросла кількість спеціальностей. Поступово нарощувався викладацький і студентський контингент.

Ключові слова: інститут, факультет, кафедра, викладачі, студенти.

В умовах вступу СРСР в епоху науково-технічної революції, яка припадає на період політичної та економічної лібералізації суспільства, зросла потреба у фахівцях із вищою та середньою спеціальною освітою. Особлива увага приділялася підготовці кваліфікованих педагогічних кадрів. На жаль, проблема розвитку

педагогічної освіти у цей період ще не знайшла належного висвітлення у наукових працях. Значною мірою це стосується Вінницького педінституту, попередника нинішнього Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, ґрунтовні синтетичні праці з історії якого фактично відсутні. У нашій статті ми прослідкуємо зміни, які сталися у структурі означеного педагогічного вишу, покажемо як формувався його викладацький і студентський склад.

Насамперед покажемо структурні зміни, які сталися упродовж 50-х – на початку 60-х рр. минулого століття. До 1956 р. у структурі інституту було два факультети – фізико-математичний та історико-філологічний. Перший з них готував фахівців зі спеціальностей фізика і математика. Історико-філологічний факультет мав 4 спеціальності: історія, українська мова і література, російська мова і література, англійська мова, французька мова. Однак, у 1956 р. відповідно до розпорядження Міністерства освіти УРСР студенти історичного відділу мали бути переведені до Одеського університету, англійського – до Ніжинського педінституту, а французького – до Одеського педінституту [1, арк. 13]. Натомість, назріло питання про структурні зміни, оскільки фактично у складі вишу залишався єдиний фізико-математичний факультет. У Центрі ухвалили реорганізувати історико-філологічний факультет у мовно-літературний (саме таку назву мав факультет станом на вересень 1956 р. – Авт.). Створювалися факультет фізичного виховання (на I курс мали набрати 50 студентів, а на II курс з інших закладів освіти планували перевести 120 осіб). Започатковувався також факультет підготовки вчителів 1-4 класів. На I курс мали зарахувати 50 студентів [2, арк. 13-14].

Упродовж 1956-1957 навчального року (н.р.) сталися певні зміни і станом на 1 липня 1957 р. у складі інституту були: фізико-математичний факультет (спеціальності: фізика, основи виробництва, креслення. математика, фізика, креслення). філологічний факультет (спеціальності: українська мова, література та іноземна мова. російська мова, література та іноземна мова). факультет фізичного виховання (спеціальності: фізичне виховання, анатомія, фізіологія. підготовки вчителів 1-4 класів) [1, арк. 5]. Упродовж наступних років вкотре відбулися зміни. Станом на 1 липня 1959 р. на фізико-математичному факультеті не було спареної спеціальності креслення, факультет фізичного виховання мав назву фізичного виховання і спорту. Зі складу останнього вивели спеціальність «Підготовка вчителів 1-4 класів» і створили окремий факультет підготовки вчителів початкових класів школи [3, арк. 5-6]. У 1959-1960 н.р. знову сталися зміни на фізмати у розрізі спеціальностей. Тоді на факультеті почали готувати спеціалістів з таких спеціальностей: фізика, основи виробництва. фізика, загальнотехнічні дисципліни. математика, фізика. математика,

креслення [4, арк. 8]. У 1962 р. заснували факультет англійської мови [5].

Відповідні зміни відбувалися і в переліку кафедр. Так, у 1955-1956 н.р. функціонували такі структурні підрозділи: кафедра марксизму-ленінізму (завідувач П.Т.Волков), української літератури (В.М.Борщевський), української мови (М.Л.Охріменко), російської мови та літератури (В.П.Малинковський), англійської мови (Г.Г.Почепцов), іноземних мов (О.Л.Булда), фізики (А.М.Яворський), математики (П.М.Олонічев) [1, арк. 55]. У 1959-1960 н.р. працювали кафедри марксизму-ленінізму, педагогіки і психології, української літератури, української мови, російської мови та літератури, іноземної мови, математики, фізики, основ виробництва, природознавства, фізичного виховання, співів та музики, методики початкового навчання [4, арк. 44]. На жаль, встановити персональний склад завідувачів кафедр поки що не вдалося. Відомо лише, що у 1958-1959 н.р. завідувачем кафедри марксизму-ленінізму продовжував працювати П.Т.Волков, кафедри фізики – А.М.Яворський [6, арк. 67]. У тому навчальному році кафедру математики очолив кандидат педагогічних наук, доцент Остапов Г.К., який прибув з Ризького педінституту (до нього завідувачем кафедри працював В.Я.Горошко), української мови – кандидат філологічних наук Доленко М.Т. [6, арк. 75], основ виробництва кандидат технічних наук, доцент Степанюк М.О. (прибув з Кам'янець-Подільського сільськогосподарського інституту) [6, арк. 79].

Сталися зміни у керівному складі інституту. Беззмінним керівником закладу був кандидат педагогічних наук О.М.Ткаченко, який трудився директором (з 1961 р. – ректором) у 1946-1969 рр. [5]. Заступником директора спочатку працював І.О.Пшук [1, арк. 55], а згодом до штатного розпису було введено дві посади заступника директора. З 1958 р. заступником директора з науково-навчальної частині був кандидат педагогічних наук, доцент Білий Б.М. [6, арк. 67], із заочної освіти – П.М.Безкоровайний [7, арк. 36]. Щодо деканів факультетів, то фізико-математичний факультет очолював Г.Ф.Півень [6, арк. 97], філологічний – Т.Ю.Купряшкін (1952-1956 рр.), Ю.О.Степаненко (1956-1957 рр.), М.Ф.Присяжнюк (1957-1958 рр.), І.О.Пшук (1958-1969 рр.) [8].

Керівним колегіальним органом була рада інституту, яка розглядала різноманітні питання. Проілюструємо це на прикладі 1959-1960 н.р. Основні питання, які вивчала рада у тому році, були пов'язані з перебудовою роботи інституту у світлі Закону «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти СРСР», а також постанови ЦК компартії України «Про стан та заходи дальшого розвитку педагогічної науки в Українській РСР». На першому засіданні ради було заслано доповідь директора інституту про чергові завдання викладацького складу на 1959-1960 н.р. у справі запровадження у життя вищезазначених документів. Рішенням ради було зобов'язано деканів, керівників кафедр

визначити конкретні заходи на цей рік та зосередити всі зусилля на їх перетворення в життя. Наступним етапом роботи ради у цьому напрямку була перевірка, як окремі кафедри на практиці здійснювали перебудову у світлі «Закону про школу» та постанови ЦК компартії України про педагогічну науку. Так, 18 січня 1960 р. на раді інституту широко обговорили питання про перебудову роботи кафедр фізики і основ виробництва. На наступному засіданні, яке відбулося в лютому, розглянули питання про виконання кафедрами української літератури та педагогіки і психології постанови ЦК компартії України «Про стан та заходи дальшого розвитку педагогічної науки в Українській РСР». По роботі кожної кафедри, зокрема, прийняті конкретні рішення, вказано, які саме недоліки, на що треба звернути увагу і т.д.

Значне поживлення в роботі відбулося у зв'язку з перевіркою інституту комісією Міністерства освіти УРСР. На засіданні ради було заслухано доповідь заступника начальника управління підготовки вчителів Міносвіти УРСР І.В.Капелюшного. Приблизно через місяць члени ради слухали доповідь заступника директора інституту Б.М.Білого про хід виконання вказівок та пропозицій комісії профільного міністерства. Рада констатувала, що науково-навчальна частина, заочний відділ, деканати, кафедри, накреслили конкретні заходи щодо ліквідації недоліків, встановлених комісією. Колектив інституту приступив до здійснення цих заходів, зокрема покращилася організація безвідривної педагогічної практики студентів, посилюється контроль за освітнім процесом, більшу увагу звернено на організацію самостійної роботи студентів, поліпшилася навчально-методична робота. Водночас, рада відзначила, що ще не всі кафедри активно включилися у керівництво безвідривною практикою студентів. Окремі завідувачі кафедри (іноземних мов, фізичного виховання, педагогіки) недостатньо контролювали освітній процес та стан виконання науково-дослідної роботи. Окремо були обговорені на засіданнях ради питання про роботу бібліотеки інституту, організацію зв'язку з випускниками інституту, підготовку до нового набору студентів. Рада заслухала доповідь заступника директора інституту П.М.Безкорвайного про підготовку до навчально-екзаменаційної сесії студентів-заочників та проведення державних екзаменів на заочному відділі, були накреслені конкретні заходи щодо піднесення навчально-методичної роботи на заочному відділі. На засіданнях ради інституту слухали звіт про виконання планів науково-дослідної роботи, затверджувалася програма звітної наукової сесії кафедр, інформації окремих викладачів про наукову роботу тощо. Одним із важливих питань, обговорених радою, було питання про наслідки вивчення досвіду роботи Мінського педінституту групою викладачів Вінницького педінституту [4, арк. 34-36].

Поступово зростала кількість викладачів. У 1955-1956 н.р. в інституті працювали 106 викладачів, 26 з яких мали ступінь кандидата наук (9 з них доценти). Для порівняння: у 1951-1952 н.р. кандидати

наук становили лише 10% від загальної кількості викладачів, а в 1955-1956 н.р. – вже 25% [1, арк. 8]. Водночас, у 1955-1956 н.р. в інституті із 10 завідувачів кафедр, двоє не мали вченого ступеня (кафедри українського мовознавства, іноземних мов). Ряд кафедр інституту недостатньо були укомплектовані висококваліфікованими кадрами. Так, наприклад, на кафедрі іноземних мов не було жодного кандидата наук, на кафедрі математики із 15 викладачів лише один кандидат наук, фізики – відповідно 15 і 2, на кафедрі англійської мови один кандидат наук. Недостатньо забезпеченою була кадрами кафедра педагогіки і психології. В інституті не було жодного доктора наук, професора, що безумовно було значним недоліком, а викладачі, що мали вчений ступінь кандидата наук над докторськими дисертаціями працювали дуже повільно [2, арк. 9]. У 1956-1957 н.р. в інституті працювали 110 викладачів, 29 з яких мали вчені ступені та звання (якісний рівень становив 26,3%) [9, арк. 4], у 1958-1959 н.р. – відповідно 140, 32 і 22,8% [10, арк. 3], у 1959-1960 н.р. – 126, 32 і 25,4% [4, арк. 6]. На перший погляд, показник за сьогоднішніми мірками не вражає. Однак, якщо порівняти його із аналогічним показником у сусідньому Кам'янець-Подільському педінституті, то у Вінниці не все так було погано. У Кам'янець-Подільському педінституті у 1953 р. налічувався 81 викладач, з яких кандидатами наук, доцентами були 12 або 14,8% від загальної кількості, у 1954 р. – відповідно 87, 15 і 17,2%. у 1955 р. – 88, 17 і 19,3%. у 1956 р. – 90, 18 і 20%. у 1957 р. – 83, 17 і 20,4%. у 1959 р. – 88, 16 і 18,1%. у 1960 р. – 87, 17 і 19,5%. у 1961 р. – 89, 16 і 17,9%. у 1962 р. – 109, 22 і 20,1%. у 1963 р. – 112, 26 і 23,2%. у 1964 р. – 124, 27 і 21,7% [11, с. 15].

Обов'язковим атрибутом того часу було підвищення ідейно-політичного рівня викладачів. У зв'язку з цим зверталася увага на ріст у їхньому середовищі партійного прошарку. Зокрема, у педінституті у 1955-1956 н.р. із 106 викладачів комуністами були 49 або 46,2% від загальної кількості [1, арк. 8].

Дещо зріс кількісний склад студентів. На початку 1955-1956 н.р. у виші студіювали 1194 особи [1, арк. 12], 1956-1957 н.р. – 1160 [12, арк. 5], 1958-1959 н.р. – 1431 [10, арк. 4], 1959-1960 н.р. – 1321 [7, арк. 7].

Наступна таблиця проілюструє наповненість студентами окремих факультетів станом на кінець навчального року.

Таблиця №1

Розподіл студентів по факультетах і спеціальностях станом на кінець навчального року [1, арк. 13. 3, арк. 5-6. 12, арк. 5]

Факультет / спеціальність	Станом на 1 липня 1956 р.	Станом на 1 липня 1957 р.	Станом на 1 липня 1959 р.
фізико-математичний	454	424	429
- фізика	223	-	-
- математика	231	-	-

фізика, основи виробництва, креслення	-	204	207
математика, фізика, креслення	-	220	222
<i>історико-філологічний (філологічний)</i>	440	365	270
- історія	81	-	-
- українська мова і література (з 1956-1957 н.р. – додаткова спеціальність іноземна мова)	130	181	154
- російська мова і література, іноземна мова(з 1956-1957 н.р. – додаткова спеціальність іноземна мова)	139	184	116
- англійська мова	63	-	-
- французька мова	27	-	-
<i>фізичного виховання</i>	-	219	165
- фізичне виховання, анатомія, фізіологія	-	169	165
<i>підготовки вчителів початкових класів школи</i>	-	-	151
- підготовки вчителів 1-4 класів	-	50	151
Загалом	894	1008	1015

Упродовж кожного навчального року кількісний склад молоді змінювався. Так, у 1955-1956 н.р. прибули у Вінницький пединститут 10 студентів, 9 з яких перевелися з інших вишів [2, арк. 12], у 1956-1957 н.р. – відповідно 15 і 12 [9, арк. 5], 1958-1959 н.р. – 15 і 12 [3, арк. 4], 1959-1960 н.р. – 21 і 10 [4, арк. 7]. Значно більше було студентів, які через різні причини покинули інститут. Так, у 1955-1956

н.р. вибув 41 студент, з яких 5 перевелися в інші виші, а 27 – відрахували за академічну неуспішність [2, арк. 12], у 1956-1957 н.р. – відповідно 48, 12 і 11 [9, арк. 5]. У 1958-1959 н.р. вибули 30 студентів, з яких 14 перевелися в інші виші. 8 студентів відрахували за академічну неуспішність, 2 – за пропуски занять, 4 – за порушення дисципліни і аморальну поведінку [3, арк. 4], у 1959-1960 н.р. – відповідно 27, 13, 2, 4, 2 [4, арк. 7]. Більшість студентів, які вибули через не складені екзамени чи заліки, представляли фізико-математичний факультет. Наприклад, у 1955-1956 н.р. із 27 відрахованих студентів за академічну неуспішність 20 були з фізмату [2, арк. 12], у 1956-1957 н.р. – відповідно 11 і 9 [9, арк. 5].

Наявні статистичні дані дають змогу прослідкувати партійний і національний склад студентів. Так, у 1955-1956 н.р. із 1191 студента комуністами були 29, комсомольцями 1114 [2, арк. 14], у 1956-1957 н.р. – відповідно 1008, 11 і 971 [9, арк. 6], у 1958-1959 н.р. – 1015, 31 і 959 [10, арк. 6], у 1959-1960 н.р. – 1031, 3 і 968 [4, арк. 9]. Щодо національного складу, то переважна більшість молоді були українцями. Зокрема, у 1955-1956 н.р. в інституті навчалися 949 українців, 123 росіян, 93 євреї, 26 осіб інших національностей [2, арк. 14], у 1956-1957 н.р. – відповідно 791, 117, 81, 19 [9, арк. 6], у 1958-1959 н.р. – 784, 131, 79, 21 [10, арк. 6], у 1959-1960 н.р. – 786, 165, 57, 23 [4, арк. 9].

Таким чином, наявні джерела дають змогу констатувати, що у роки хрущовської «відлиги» відбулися певні зміни у структурі інституту (збільшилася кількість факультетів з 2 до 4, кафедр – з 8 до 13), зросла кількість спеціальностей. Поступово, як кількісно, так і якісно, нарощувався викладацький контингент, підсилювалися ряди студентів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Державний архів (Держархів) Вінницької області. Ф. Р. 5050. Оп. 1. Спр. 311.
2. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (ЦДАВО України). Ф. 166. Оп. 15. Спр. 1860.
3. Держархів Вінницької обл. Ф. Р. 5050. Оп. 1. Спр. 360.
4. Держархів Вінницької обл. Ф. Р. 5050. Оп. 1. Спр. 504.
5. Історія університету [Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського]. URL: <https://vspu.edu.ua/index.php?p=history> (дата звернення: 01.10.2022).
6. Держархів Вінницької обл. Ф. Р. 5050. Оп. 1. Спр. 356.
7. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 15. Спр. 2764.
8. Історія факультету [філології і журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського]. URL: <https://sites.google.com/vspu.edu.ua/depfj/> головна-сторінка (дата звернення: 28.09.2022).
9. Держархів Вінницької обл. Ф. Р. 5050. Оп. 1. Спр. 321.

10. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 15. Спр. 2532.
11. Завальнюк О. М., Комарніцький О. Б. До історії Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (1918-2010 рр.): довідково-статистичні матеріали. Кам'янець-Подільський: Оіум, 2011. 112 с.
12. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 15. Спр. 2085.

Олег Мельничук, Тетяна Мельничук

СОЦІАЛЬНА ІНФРАСТРУКТУРА СЕЛА МЕЛЬНИКІВЕЦЬ У 50 – 60-Х РР. ХХ СТ.

В статті висвітлено соціальну інфраструктуру села Мельниківець у 50-60-х роках ХХ ст..

Ключові слова: село, Мельниківці, соціальна інфраструктура.

Період повоєнної відбудови в розвитку села Мельниківець, що на Гайсинщині, позначився, передусім, активізацією діяльності місцевого колективного господарства. Посилюючи експлуатацію колгоспного селянства, партійно-радянські органи намагалися виконати директиви партії щодо виконання планів вироблення сільськогосподарської продукції та вивозу її за межі України для забезпечення життєдіяльності російських міст.

В той же час, досягнення у сфері колгоспного будівництва аж ніяк не позначалися на розвитку соціальної інфраструктури села. Держава не виділяла жодних коштів на її відновлення та розвиток. Обсяг коштів, що виділялися із місцевого бюджету, теж був мізерним. Не завжди керівники культурно-освітніх та побутових установ знаходили розуміння та підтримку членів правління колгоспу. Яскравим підтвердженням є полеміка з цього приводу, зафіксована у протоколах загальних зборів села та виконкому сільської ради післявоєнного періоду. Так, починаючи із 1944 р. у планах роботи сільської ради на кожен рік ставилося завдання відремонтувати дах місцевого клубу, незадовільний стан якого призводив до остаточного руйнування приміщення установи. Часто змінювані керівники сільської ради брали на себе також зобов'язання відремонтувати грубки в приміщенні клубу, щоб приміщення можна було опалювати у зимовий час. Однак, проблеми упродовж тривалого часу залишалися невирішеними.

Так, упродовж 1955-1956 рр. на сесіях сільської ради тривали суперечки між головою колгоспу Ф.В. Собідком та головою сільської ради С.Т. Ковалем стосовно того, хто має докласти більше зусиль до ремонту місцевого клубу. Голова с/ради скаржився на те, що 12 тис. крб., зібраних із населення в порядку самообкладання лежать на